

BA AL DIN(TZ) BADA > BALDIN BADA?

Irugarren pertsonetako iraganaldiko sujeto markak aztertzeko agindua emon genduan *baldin bada* esalditik asita. Orretarako, adibide batzuen konparaketak ipiniko dituguz jarraian:

<u>Baiezkoak</u>			<u>Baldintzazkoak</u>	
<i>ba-nintzan</i>		>	<i>ba-nintz</i>	
<i>ba-intzan</i>		>	<i>ba-intz</i>	
<i>ba.....zan</i>	(zati asko galdua, ortik ezin zan atara).....	>	<i>ba-litz</i>	(ANm. <i>balitza</i>)
<i>ba-giñan</i>	(Biz. <i>ba-gintzan</i>)	>	<i>ba-giña</i>	(Biz. <i>ba-gintzaz</i>)
				(Sal. <i>ba-gintza</i>)
				(Ron. <i>ba-gintz</i>)
<i>ba-ziñan</i>	(Biz. <i>ba-zintzan</i>)	>	<i>ba-ziña</i>	(Biz. <i>ba-zintzaz</i>)
				(Sal. <i>ba-zintza</i>)
				(Ron. <i>ba-zintz</i>)
<i>ba-ziran</i>		>	<i>ba-lira</i>	(Biz. <i>ba-litzaz</i>)

ba-nintz-a-n baiezkoari *-al-* ‘poder’ geiturik ta amaierako *-a-n* kenduta, *ba* (*al*) *nintz(-a-n)* > *ba-nintz* ataraten da. Bardin gertatzen da *ba-intz-a-n*-egaz. Begi bistan dago irugarren pertsonako *ba.....zan*-ek zeozer galdu dabena. Ortik ezin leiteke, ezelan be, baldintzazko *balitz* etorri. Nai ta ez, *ba...al...zi...z-an* antzeko zeozer izan bear eban aurretik. Bestalde, *ba* + (*al*)-*giña n -n* > *ba-giña*, baiña Biz. *ba* + (*al*)-*gintza n -n* > *ba-gintza-z*. Bardin *ba-ziña/ba-zintza-z*. *Ba* + (*al*)-*zira n -n* > *ba-al-zira* lenengo ta gero *ba-lira*. Amen ipintzen dogun *-al-* ori, asiera baten, baldintzazko iraganaldiko pertsona guztietan erabili zan, baiña beti bereziki jokatzan daben irugarren pertsonetan bakarrik ageri da fosildua beretik datorren *-l-* ta bestetan ez. Beste kasu baten be orrela gertatzen da: *nintzake*, *intzake*, *l-itzake*, Biz. *gintzatekez*, Biz. *zintzatekez*, Biz. *l-itzatekez*. Irugarren pertsonetan bakarrik *-al-*etik datorren *-l-* fosildua.

Bestalde, ikusi dagigun idazle batzuk zelan ulertzen eben *baldin* onen sorrera. Van Eys-ek esan eban *ba-al-egin*-etik datorrela. Schuchardt-ek, *ba-ahal-edin*-etik. Saroihandy-k, *ba-aldin-bada*. Lafon-ek eta Mitxelena-k, *ba-al-dadin*-etik. Gañera, azkanengo onek esan eban *ba-* ta *-ahal-*en ondoan aditz personal bat daroala, *dadin* edo *ledin*. Baldintzazko iraganaldiko adizki guztiak *ba-al-*egaz asi bear dabe ta baiezko adizkien amaierako *-n* kendu aurrerago ikusi dogun lez. Orduan, eziñezkoa da aitaturako *ba-al-egin*, *ba-al-edin*, *ba-al-dadin*, edo *ba-al-ledin*-etik *baldin* sortzea *-n* daroelako amaieran, *ba-al-egi*, *ba-al-edi*, *ba-al-dadi*, *ba-al-ledi* diralako jatorrak, *-n* barik. Gañera, *baldin*, indikatiboko aditzagaz lotzen da obetoen: *etorri baldin bada*, *baldin badator*, *ikusi baldin badau*, etab. indikatibokoak. Subjuntiboan separatu egiten dira: *baldin etor baledi*, *baldin ikus badeza* etab. Argi dago ba, indikatiboko iraganaldiko baldintzazko adizki batetik datorrela *baldin*, eta ez, aitaturako jakintsu onek diñoen lez, subjuntiboko **adin*-etik, naiz eta onen itxura euki, baina, orixe, itxura bakarrik.

Ba-nintzan-ek > *ba-nintz* eta *ba-gintzan*-ek > *ba-gintza* sortu zituzten lez, irugarren pertsonako *d-*gaz asten dan *ba-*dintzan*, sorrerako teorikoak, egin bear eban > *ba-al-dintz*, singularra, eta *ba-al-dintza*, plurala, lenengoko aldaketak. Gero, singularreko *ba-al-dintz* > *baldintz* biurtu zan eta ortik > *baldin* alde batetik eta *balintz* > *balitz* bestetik. ¿Sinistekoa al da *bal(d)intz* adizkiak *-d-* ori galtzea *balitz* egiteko? Bai orixe. *Baldin bada* bera biurtzen da *balin bada*, *balima*, etab.

egiñez. Baita be *bildurra*, *bildotsa* > *bilurra*, *bilotsa* billakatzan dira.

Balitz eta *baldin*, gaur egun be, esangura antzeakoak dira. Hualde Martin-ek idatzi eban esaldi au: “*baldin ezagutzen bada*, edo dudatzeko arrazoin onik **BALITZ** bada...” ta konparatzeko ipiniko bagendu: “*baldin ezagutzen bada*, edo dudatzeko arrazoin onik **BALDIN** bada...”, esaldi biak gauza berbera adierazten dabe. Orrek esan gura dau *baldin* eta *balitz* jatorri berekoak dirala. Argudio onek probatzen dabe *izan*-en iraganeko adizki zarrak onela zirala: *nintzan*, *intzan*, *dintzan*, *gintzan*, *zintzan*, *dintzan* eta irugarren marka pertsonetako *b-* jatorretik datorren asierako *d-* agertzen da. Badirudi, gero, *d-* ori *z-* billakatzan dala *dindilizka* = *zinzilizka* lez eta *-zan* adizkia *d-* ta *z-* sujetoarenak, biak galdurik, eldu da guregana. *Baldin bada* esakerak laguntzen deusku euskal aditz jokoaren gai korapilotsuetako bat askatzen.

Urte luzeetan irauten dau gurean Rudolf de Rijk holandarrak eta Robert L. Trask ingelesak plazaratu eben teoria oker batek, asierako *d-* ori indikatiborako denbora marka dala esanez ta ez izenordain personal baten marka, asierako *z-*, bardin, baiña iraganaldirako marka zala, *b-* denbora marka inperatiborako, *l-* edo *le-* baldintzazkoetarako. Gure jakintsuak, doktoreak eta baita Euskaltzaindiak berak be onartu dabe teoria ustel au bape aztertu eta eztabaidatu barik Mitxelenak probatu eban *d-* izkia ez dala euskerazko jatorrizkoa. Orrela izanik ba, ezin izan denpora marka zarra.

Ez da naikoa esatea, Trask-ek lez, *l-* edo *le-* baldintzazkoak dirala. Nondik datozen esan bear da. Len aitaturiko V. Eys, Schuchardt, Saroihandy, Lafon eta Mitxelenak esan eben *ahal*-etik datozela. Ados gagoz. Eta guk diñogu *bal-din*-en bigarren zatiko *-din*, *din-tzan* jatorrizkotik datorrela, *bera* ize-nordaiñeko asierako *b-* > *d-* billakatu. Aldaketa orrek probatzen laguntzeko, ona amen, Fr. Juan de Ajuria-ren sermoieta-ko esaldi batzuk A. Irigoyen-ek atarata: *zer egin alezakeala*; *izan alitekean desdicharik andiena*; *izan alditekean erakeriarik andiena*; *egin aldizaketen pekatua*; *esan liteke geiago*; *ager litekean moduan*; *pensa litekean erakeriarik itxusiena*; *izan aliteke*. Esaldi oneetan garbi ikusten dira *aldi...*, *ali...*, *li...*, aldaketak, *ba-al-dintz* adizkiak egitem dituezan berberak, *ba-l-din* eta *ba-l-i-tz* egiteko. Argi dago *al-* eta irugarren pertsonako *-di-* alkartzan azdiranean orrelako ondorioak gertatzen dirala.

Iker Joseba Laka Guenaga